

– Hakemli Makale –

AHMED DAVUDOĞLU'NUN (1912-1983) FIKIH LİTERATÜRÜNE KATKILARI*

Mahmut SAMAR

Arş. Gör. Dr., Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
İslam Hukuku Anabilim Dalı Öğretim Üyesi
mahmutsamar@hotmail.com

ÖZ

Fikirleriyle, yetiştirdiği ilim adamlarıyla ve yazmış olduğu eserlerle gerek Bulgaristan'da gerek Türkiye'de İslam kültür ve mirasına sunduğu katkılarla Cumhuriyet döneminin unutulmaz şahsiyetlerinden biri de Ahmed Davudoğlu'dur. Davudoğlu Bulgaristan'da doğmuş, ilim tahsilinin bir kısmını doğduğu yerde, bir kısmını Ezher'de tamamlamış klasik âlim modelinin yirminci yüzyıldaki önde gelen temsilcilerindendir. İlmî faaliyetlerine Bulgaristan'da başlamış, fakat siyasi sebeplerden dolayı Türkiye'ye göç etmek zorunda kalarak, hayatının geri kalan bölümünde çalışmalarına Türkiye'de devam etmiştir. Fıkıh ve hadis başta olmak üzere İslâmî ilimlerin tamamına vukûfiyeti olan Davudoğlu kaleme aldığı eserlerle ilim dünyasına büyük katkılarda bulunmuştur. Biz bu yazımızda kendisinin fıkıh alanındaki çalışmalarını ele alacağız. Nitekim kendisi bu alanda kayda değer çalışmalar ortaya koymuştur. Yaşadığı dönem itibarıyla bu çalışmaları yapması genelde ilim dünyasına, özelde fıkıh ilmine büyük katkı sağlamıştır. Tespit edilebildiği kadarıyla doğrudan fıkıhla ilgili üç eseri bulunmaktadır. Bunlardan ikisi tercüme (*Mültekâ ve Reddül-muhtâr*), biri şerhtir (*Selâmet Yolları*). Bunun yanı sıra geleneğe sıkıca bağlı muhafazakar bir yaklaşıma sahip olan Davudoğlu, fikhî düşüncesiyle de zihinlerde yer etmiş bir İslam âlimidir. Bu düşüncesini yazdığı eserlere olduğu gibi ve açıkça yansıtan Davudoğlu bugün Türkiye'de aralarında akademisyenlerin, müftülerin ve uzmanların bulunduğu yüzlerce öğrenci yetiştirmiştir.

Anahtar Kelimeler: İslam, Davudoğlu, Ahmet, Fıkıh, Gelenek.

Ahmet Davudoglu as a Scholar of Fiqh

Ahmet Davudoglu is one of the unforgettable personalities of the Turkish Republican era with his ideas, the scholars he has trained and the works he has written and with his contributions to Islamic culture and heritage both in Bulgaria and Turkey. Davudoglu is one of the leading representatives of the classical scholar model in the

* Bu makale, 10-13 Ekim 2017'de Makedonya-Ohrid'de düzenlenen Mecas-II Sempozyumunda tarafımızca sunulan "Bulgaristanlı Âlim Ahmed Davudoğlu ve Fıkıh Alanındaki Çalışmaları" bildirisinin geliştirilmiş halidir.

twentieth century who was born in Bulgaria, started his education there, and completed it in al-Azhar, Egypt. He started his scholarly activities in Bulgaria but continued to work in Turkey for the rest of his life, after choosing to migrate to Turkey because of political reasons. Having mastered Islamic sciences, especially fiqh and hadith, Davudoğlu has made great contributions to Islamic studies with his works. In this article we will examine his contribution to field of fiqh. Thus, he has put forth remarkable works in this area. The fact that these studies were carried out by the time he lived, generally made a great contribution to Islamic studies, especially to Islamic law. Apparently he has three works on fiqh. Two of them are translations (Multaqa and Radd al-Muhtar) and one is a commentary (Selâmet Yolları / Safety Roads). In addition to this, Davudoglu is a muslim scholar who has a conservative approach that is closely tied to tradition. He also pioneered with his fiqh thought among students and scholars. Davudoglu, who clearly expresses his thought in the works he wrote, has raised hundreds of students in Turkey, including academics, muftis and experts.

Keywords: Islam, Davudoglu, Ahmet, Fiqh, Tradition.

GİRİŞ

Fıkıhçı ve hadisçi kimliğiyle bilinen Ahmet Davudođlu¹, Cumhuriyet döneminin en dikkat çeken isimlerinden biridir. O, hayatı boyunca kendisini öğrenmeye ve öğretmeye adanmış bir ilim adamıdır. Gerek yazdığı eserlerle gerekse de yetiştirdiği öğrencilerle İslam kültür mirasına büyük katkıları olmuştur. Bulgaristan Türklerinden olan bu ilim adamının yayınlanmış sekiz eseri vardır. Bunlardan üç tanesi fıkıh ikisi de hadis ilmiyle ilgilidir. Diğer üç eseri ise biri meal, biri hatırat ve biri de ilmî kişiliğini ortaya koyduğu dinde reformistlere karşı reddiye niteliğinde bir eserdir. Bunun yanı sıra gazete ve dergilerde birçok yazı kaleme almış, konferanslar ve dersler vermiştir. Onun ilim dünyasına katkıları hayatında olduğu gibi vefatından sonra da devam etmiştir. Nitekim günümüze kadar hayatı ve eserleri onlarca bilimsel yazıya konu olmuştur.

Biz bu çalışmada fıkıhçı kimliğiyle Davudoğlu'nu ele alarak Türkiye'deki fıkıh çalışmalarına katkısını ortaya koymaya gayret edeceğiz. Bu amaçla, öncelikle Davudoğlu'nun genel hatlarıyla hayatına ve ilmî kişiliğine yer vereceğiz. Ardından fıkıh alanındaki çalışmalarını ele alacağız. Fıkıh çalışmaları denildiğinde öncelikle bu alanda yazdığı eserler akla geldiğinden bu alanda kaleme aldığı eserleri tanıtmaya çalışacağız. Son olarak ulaştığımız bilgilerin değerlendirmesini yaparak çalışmayı tamamlayacağız.

¹ Engin, "Davudoğlu, Ahmet", *DİA*, IX, 52.

I. AHMED DAVUDOĞLU'NUN HAYATI, İLMÎ KİŞİLİĞİ VE ESERLERİ

A. Hayatı

Son dönem fıkıh ve hadis âlimlerinden biri olan Davudoğlu, Bulgaristan (Şumnu, 1912) doğumludur.² İlk, orta ve lise eğitimini burada tamamladıktan sonra Başmüftülük tarafından ihtisas için Mısır'a gönderildi.³ Kahire'de beş yıl kalan Davudoğlu, Ezher Üniversitesi Şeriat Fakültesi'ni başarıyla bitirerek 1942'de ülkesine geri döndü ve üç yıl boyunca Nüvvâb'ın lise ve yüksek kısımlarında farklı kademelerde görev yaptı.⁴ Bu görevleri sırasında Şumnu komünist idaresinin baskılarına ve anarşist öğrencilerin eylemlerine karşı mücadele verdi.⁵ 1945 Mayısının başlarında Türkiye lehine casusluk yaptığı ve bu amaçla bir örgüt kurduğu iddiasıyla tutuklanarak hapse atıldı. Bu çerçevede ağır işkencelere maruz kalan Davudoğlu, daha fazla dayanamayarak 31 Aralık 1949 tarihinde hanımı ve iki kızı ile birlikte Türkiye'ye göç etti.⁶

Türkiye'de öncelikle farklı illerde imam-hatip, vaiz, ilçe müftüsü, öğretmenlik ve kütüphane memuru olarak çalıştı. 1959 yılında o yıl öğretime başlayan İstanbul Yüksek İslâm Enstitüsü'nün öğretim kadrosu içinde yer aldı. Burada idareci olarak da görev yapan Davudoğlu, Arap dili ve edebiyatı derslerini okuttu. Konya'da yaptığı bir konuşma sebebiyle yargılanarak hapis, zorunlu ikamet ve memuriyetten ihraç cezalarına çarptırıldı. Bunun üzerine

² Davudoğlu, *Ölüm Daha Güzeldi*, Mihrab yayınları, İstanbul 1970, s. 32; Keskiöğlu, Osman, *Bulgaristan'da Türkler*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 1985, s. 96; Topaloğlu, "Nuvvab Okulu'nun ve Mensuplarından Ahmet Hasan Davud'un Bulgaristan'daki İslam Kültürüne Katkıları", *Balkanlarda İslam Medeniyeti Milletlerarası Sempozyumu Tebliğleri*, s. 314.

³ Davudoğlu, *Ölüm Daha Güzeldi*, s. 46, 58; Topaloğlu, "Nuvvab Okulu'nun ve Mensuplarından Ahmet Hasan Davud'un Bulgaristan'daki İslam Kültürüne Katkıları", *Balkanlarda İslam Medeniyeti Milletlerarası Sempozyumu Tebliğleri*, s. 314.

⁴ Davudoğlu, *Ölüm Daha Güzeldi*, s. 78; Keskiöğlu, Osman, *Bulgaristan'da Türkler*, s. 91.

⁵ Davudoğlu, *Ölüm Daha Güzeldi*, s. 81; Engin, "Davudoğlu" *DİA*, IX, 52; Topaloğlu, "Nuvvab Okulu'nun ve Mensuplarından Ahmet Hasan Davud'un Bulgaristan'daki İslam Kültürüne Katkıları", s. 313-315; Hasanov, Ahmet, *Yusuş Ziyaeddin Ezherî (Ersal)'ın Yaşadığı Dönem*, Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2007, s. 46.

⁶ Davudoğlu, *Ölüm Daha Güzeldi*, s. 93-171; Keskiöğlu, Osman, *Bulgaristan'da Türkler*, s. 91-96; Engin, "Davudoğlu" *DİA*, IX, 52-53; Topaloğlu, "Nuvvab Okulu'nun ve Mensuplarından Ahmet Hasan Davud'un Bulgaristan'daki İslam Kültürüne Katkıları", s. 315; Ahatlı, Erdinç, "Türkiye'de Hadisi Anlama Çalışmaları: Ahmet Davudoğlu ve Müslim Şerhi Örneği" *Hadis Tetkikleri Dergisi*, İstanbul 2005, c. 3, sy. 1, s. 74.

1971 yılında emekliliğe ayrılarak ilmî çalışmalarını evinde sürdürdü. 7 Nisan 1983 tarihinde vefat etti ve Eyüp Kabristanına defnedildi.⁷

B. İlmî Kişiliği ve Fıkıh Düşüncesi

Türkçe'den başka Arapça ve Bulgarca bilen Davudoğlu, inançlarına bağlılığı, yaşayışındaki sadelik ve alçak gönüllülüğü ile temayüz eden bir İslâm âlimidir.⁸ Aşırı muhafazakârlığı sebebiyle yenileşme hareketlerine karşı çıkmıştır. Ona göre din, “Neşvünemâ bulmakla değil ancak çelik gibi donuk durmakla ilahi vasfını muhafaza etmiş ve edecektir; yenilik taraftarları ise farkında olmadan İslamiyet’i tahrip etmektedirler.”⁹

Onun bu fikirleri benimsemesinde, Şeyhülislâm Mustafa Sabri Efendi ile yakın dostluğu bulunan ve bir müddet Bulgaristan başmüftülüğü yapmış olan kayınpederi Hasan Ağa'nın etkisi ve rolü büyüktür.¹⁰ Dönemindeki ıslahat hareketlerine karşı durmanın yanı sıra nereden ve kimden gelirse gelsin benzer hareketlerin hepsini kınamaktan ve mahkûm etmekten geri durmamıştır. Ayrıca yaşadığı dönemde bazı dinî kısıtlamalara karşı giriştiği şiddetli kalem mücadelesi ortamında yetişmesinin yanında bizzat kendisinin de Bulgaristan ve Mısır'da benzeri uygulamalarla karşılaşmasının etkisi olduğu görülmektedir.¹¹

Davutoğlu'na göre, 19. asrın sonlarına doğru İslam düşmanları tarafından müslümanlar arasına “dinde ıslahat” modası sokulmuştur. Mısır'daki bazı din âlimlerinin de mahiyetini kavramadan buna alet olduklarını savunmaktadır. Bu çerçevede yaklaşık yirmi kişiyi yenilikçi ve dinde reformist olarak niteler. Bu kişilerin başında Efgâni (ö. 1897), Abdûh (ö. 1905), Reşîd Rıza (ö. 1935) ve Merâğî (ö. 1945) gelmektedir. Ayrıca anılan isimlerden etkilendiği gerekçesiyle bu çerçevede Hayreddin Karaman,

⁷ Davudoğlu, *Ölüm Daha Güzeldi*, s. 172-181; Engin, “Davudoğlu” *DİA*, IX, 52-53; Topaloğlu, “Nuvvab Okulu'nun ve Mensuplarından Ahmet Hasan Davud'un Bulgaristan'daki İslam Kültürüne Katkıları”, s. 315-316; Ahatlı, *Türkiye'de Hadisi Anlama Çalışmaları: Ahmet Davudoğlu ve Müslim Şerhi Örneği*, s. 74; Türkmen, “Nuvvab'da Arapça Eğitimi ve Ahmet Davudoğlu'nun Arapça Hocalığı”, *İAADUS*, s. 61.

⁸ Nazif Yılmaz, “Ahmet Davudoğlu'nun Din Eğitimi ve Öğretimine Katkıları” *İAADUS*, s.54.

⁹ Davudoğlu, *Selâmet Yolları*, I, E.

¹⁰ Davudoğlu, *Ölüm Daha Güzeldi*, s. 68-69; Davudoğlu, *Dini Tamir Davasında Din Tahripçileri*, s. 60-61.

¹¹ Topaloğlu, “Nuvvab Okulu'nun ve Mensuplarından Ahmet Hasan Davud'un Bulgaristan'daki İslam Kültürüne Katkıları”, s. 316.

Mevdûdî (ö. 1979) ve Hüseyin Cozu gibi daha birçok kişiyi de sayabiliriz.¹² Kendisi bu kişilerin içtihat ve dinin donuk kalmasıyla ilgili yaklaşımlarına şiddetle karşı çıkar.¹³ Davudoğlu, Efgâni ile başlayan bu yenilikçi akımın gerçekte İbn Teymiye'nin (ö. 728/1328) görüşlerine dayandığını savunur.¹⁴

Söz konusu fikirlerinden hareketle ve kendisinin de çok kere altını çizdiği üzere Davudoğlu'nun yenileşme ve içtihat hareketleri karşısında iyi bir gelenek savunucusu olduğu söylenebilir.¹⁵ O, Sünni geleneği savunurken, itikatta Eş'arî ve Maturidî; amelde Hanefî, Mâlikî, Şafîî ve Hanbelî olmak üzere toplamda altı hak yolun (mezhebin) bulunduğu dikkat çeker. Bunların dışında ortaya çıkan mezhep, fırka vb. oluşumların tamamının bidat ve sapkınlık üzere olduğunu kaydeder.¹⁶ Buna göre fikirlerine karşı çıktığı yenilikçilerin iddia ettiklerinin aksine İslam toplumunun gerilemesine sebep olan geleneğin kendisi değil, tam aksine müslümanların İslam düşünce geleneğinden uzaklaşmalarıdır. Aynı şekilde ilerlemenin de tek yolu geleneğe sıkı sıkıya bağlanmaktır.¹⁷

Özetle Davudoğlu, mezhepsizliğe karşı hem itikatta hem de amelde bir mezhebe bağlı olmayı ve bunun gerekli olduğunu şiddetle savunmuştur. Mezheplere karşı çıkmayı dine karşı çıkmaya olarak görmüştür.¹⁸ Buna karşılık mezhepsizliğe, mezhepleri birleştirmeye (telifik), selefilik ve vehâbilik gibi akımlara İslam âleminin birliğini bozacağı iddiasıyla karşı çıkmıştır.¹⁹

Kaleme aldığı eserlerden anlaşıldığı üzere kendisi Matûridî-Hanefî mezhebine mensup olarak ilmî faaliyetlerini sürdürmüştür. Ancak bu konuda mutaassıp olmayıp, Ehlisünnet kapsamına dâhil herhangi bir mezhebe bağlı kalmayı yeterli ve gerekli görmektedir.²⁰ Savunduğu fikirlerin kaynağını genelde Hanefî mezhebinin muteber eserleri oluşturmaktadır. Bu nedenle

¹² Davudoğlu, *Dini Tamir Davasında Din Tahripçileri*, s. 130-156 ve üçüncü baskının önsözü; <http://www.hayrettinkaraman.net/kitap/meseleler/0715.htm>.

¹³ Davudoğlu, *Dini Tamir Davasında Din Tahripçileri*, s. 30; Topaloğlu, "Nuvvab Okulu'nun ve Mensuplarından Ahmet Hasan Davud'un Bulgaristan'daki İslam Kültürüne Katkıları", s. 316.

¹⁴ Davudoğlu, *Dini Tamir Davasında Din Tahripçileri*, s. 30.

¹⁵ Davudoğlu, *Dini Tamir Davasında Din Tahripçileri*, s. 29.

¹⁶ Davudoğlu, *Dini Tamir Davasında Din Tahripçileri*, s. 157.

¹⁷ Davudoğlu, *Dini Tamir Davasında Din Tahripçileri*, s. 26.

¹⁸ Davudoğlu, *Dini Tamir Davasında Din Tahripçileri*, s. 156.

¹⁹ Davudoğlu, *Dini Tamir Davasında Din Tahripçileri*, s. 157.

²⁰ Davudoğlu, *Dini Tamir Davasında Din Tahripçileri*, s. 157.

muarızlarınca kendisine verilen cevapların da bu kaynaklara dayanmasını talep eder. Aksi takdirde verilecek cevaba itibar etmeyeceğini ifade eder.²¹

Öte taraftan içtihadla karşı çıkmakla birlikte teorik olarak içtihat kapısının kapalı olmadığını, fakat iki temel sebepten dolayı içtihadla başvuramama kararı alındığını ifade eder. Bunlar, bu devirde müctehit bulunmaması ve İslam âleminin içerisinde bulunduğu buhranlar ve maruz kaldığı saldırılardır. Zira ümmet bu haldeyken içtihatla uğraşmaktansa, mevcudu kurtarıp muhafaza etmek gerekir.²²

Görüldüğü üzere Davudoğlu, yaşadığı karmaşık dönemde İslam düşüncesini çağdaşlaştırmak isteyen ıslahatçıların bu çabalarının dini yozlaştırma tehlikesine yol açacağı sonucuna varmaktadır. Hatta bunların dinsizliğe yaklaştıklarını savunarak şiddetle karşı çıkmıştır. Bu nedenle kendisini yirminci yüzyılda geleneğin en önemli savunucularından biri olarak niteleyebiliriz.²³

Davudoğlu'nun hayattayken karşısına aldığı isimlerin başında günümüz İslam hukukçularından Hayreddin Karaman gelir. İki arasındaki hararetli tartışmaları ihtiva eden karşılıklı yazışmalar oldukça meşhurdur. Onun aynı zamanda talebesi olan Karaman'a muhalefet etmesinin en temel sebebi onu Efgânî, Abdûh ve Reşid Rıza gibi isimlerden etkilenen bir reformist olarak görmesidir. Karaman'a göre bu durum başka sebeplere dayanıyordu. Bu sebeplerin başında o zamanki Süleymanlıların tahrikleri gelmekteydi. Çünkü Davudoğlu, talebeliğinde Süleyman Hilmi Tunahan'ın himaye ve yardımlarını görmüştür. Ayrıca öğrencisiyken Efgânî, Abdûh, Reşid Rıza ve Mehmet Akif aleyhine yaptığı konuşmalar başta olmak üzere bazı görüşlerine itiraz etmiş olmasını da söz konusu muhalefetin sebepleri arasında saymaktadır. Zira Karaman, Davudoğlu'nun İslami ilimlerin herhangi birinde ihtisas sahibi olmadığını ifade etmektedir. Ona göre o, Arapça bilen, okuduğunu anlayan ve okutan Mustafa Sabri Efendi hayranı bir hocaydı. Bulgaristan'da zulüm gördüğü için Türkiye'de çok sevilen ve sayılan bir zat olduğu için muhalifler tarafından kendisine karşı tahrik edilmekteydi.²⁴

Kanaatimizce Davudoğlu ve Karaman arasındaki tartışmaların çoğu yanlış bilgi aktarımından kaynaklanmaktadır. Mesela aralarındaki karşılıklı yazışmalara konu olan nikah meselesinde Karaman nikahın camilerde

²¹ Davudoğlu, *Dini Tamir Davasında Din Tahripçileri*, s. 152.

²² Davudoğlu, *Dini Tamir Davasında Din Tahripçileri*, s. 160.

²³ Yalimov, "Ahmet Davudoğlu ve Islahatçılık", *İAADUS*, s. 170.

²⁴ Karaman, *Bir Varmış Bir Yokmuş*, s. 27-31.

kıyılmasının şart olmadığı üzerinde dururken Davudoğlu'nun ona cevabı nikahın camide kıyılmasının sünnet olduğu şeklindedir.²⁵ Bir başka olası sebep de Davudoğlu'nun talebesi olan Karaman'ın hocası olarak onun değil de Efgânilerin yolundan gitmesi ve kendisine itiraz edip tartışmaya girmesini saygısızlık olarak görmesidir.²⁶ Buna karşılık da Karaman'ın hocası tarafından itham edildiğini düşünmesidir. Karaman'ın ağır itham diye nitelendirdiği hocasının iddialarına dokuz başlıkta cevap verdiğini kaydederek bu bahsi kapatalım.²⁷

C. Eserleri

İlk planda fıkıh ve hadis âlimi olan Davudoğlu, diğer İslâmî ilimlerin tamamında söz sahibi olabilecek derecede ilmî birikime ve yeterliliğe sahip velûd bir ilim adamıdır. Bu nedenle kaleme aldığı eserler söz konusu iki alanla sınırlı değildir. İslami ilimlerin hemen her alanında bir eser yazmıştır. Ayrıca kendi döneminde aktüel olan “yenilik” ve “ıslahat” hareketlerini eleştirdiği bir kitabı ile hayatını anlattığı bir hatıratı da kaleme almıştır. Davudoğlu'nun bugün elimizde olan ve kitap olarak yayınlanmış sekiz adet eseri bulunmaktadır. Bunlardan *Selâmet Yolları*, *Mültekâ Tercümesi* ve *Reddü'l-muhtâr Tercümesi*'ne fıkıh alanına katkılarını inceleyeceğimiz başlıkta genişçe yer vereceğiz. Diğer eserleri ise şunlardır: *Sahîh-i Müslim Tercümesi* ve *Şerhi*,²⁸ *Müsned-i Ebûbekri's-Siddîk (Hadis-i Şerifler) Tercümesi*,²⁹ *Tibyân*

²⁵ Bk. Davudoğlu, *Dini Tamir Davasında Din Tahripçileri*, üçüncü baskının önsözü. Krş. Karaman, *Bir Varmış Bir Yokmuş*, s. 32 vd.

²⁶ Bk. Karaman, *Bir Varmış Bir Yokmuş*, s. 35.

²⁷ Karaman, *Bir Varmış Bir Yokmuş*, s. 47 vd.

²⁸ Ahatlı, *Türkiye'de Hadisi Anlama Çalışmaları: Ahmet Davudoğlu ve Müslim Şerhi Örneği*. Yazarın ayrıca Ahmed Davudoğlu'nun Hadis Çalışmaları" adıyla yayınlanmış bir bildirisi de bulunmaktadır (*İAADUS*, s. 91).

²⁹ Mervezi, *Müsned-i Ebûbekri's-Siddîk (Hadis-i Şerifler)* (trc. Ahmed Davudoğlu), Hicret Yayınları, İstanbul 1981.

Tefsiri,³⁰ *Dini Tamir Davasında Din Tahripçileri*,³¹ *Ölüm Daha Güzeldi*,³² *Kur'ân-ı Kerîm ve İzahlı Meâlî*.³³

Davudoğlu, Mehmed Zihni Efendi'nin *Nimet-i İslâm* adlı eserini de sadeleştirmiş, ancak bu eser henüz basılmamıştır.³⁴ Bundan başka bazı çağdaş araştırmacılar onun *Usul-ü Fıkıh Dersleri* ismiyle ders notlarını ihtiva eden bir kitaptan bahsederler. Ayrıca yayınlanmış onlarca makalesine ek olarak farklı eserlere takdim ve takrizler yazdığını da belirtmeliyiz.³⁵

Öte taraftan bugün Türkiye'de aralarında akademisyenlerin, müftülerin, din bilginlerinin, araştırmacı ve uzmanların bulunduğu yüzlerce öğrenci yetiştirmiştir. Böylelikle İslâmî alanda yaptığı muazzam çalışmalarıyla ve yetiştirdiği ilim adamlarıyla meşhur âlimlerin listesine girmeyi başarmıştır.³⁶

II. FIKIH ALANINDAKİ ÇALIŞMALARI

Davudoğlu'nun fıkıh alanındaki çalışmalarının en önemli kısmını kaleme aldığı eserler oluşturmaktadır. Kendisinin fıkıh sahasında ortaya koyduğu üç önemli eseri bulunmaktadır. Bunlardan ikisi Hanefî fıkının temel eserlerine dair yaptığı tercüme çalışmalarıdır. Üçüncü ise İbn Hacer'in (ö. 852/1449) *Bülûğü'l-meram* isimli eserinin şerh ve tercümesidir. Bu eser, ahkâm hadislerini konu edindiği için hem hadis hem de fıkıh alanıyla ilgili bir çalışma niteliğindedir. Ayrıca *Dini Tamir Davasında Din Tahripçileri* adıyla kaleme aldığı eserini de fıkıh düşüncesine katkıları bağlamında ortaya koyduğu bir yapıt olarak değerlendirebiliriz. Günümüzde birçok

³⁰ Bu eser, Ezdî'nin *et-Tibyân fi tefsîri'l-Kur'ân* adlı eseri esas alınmak suretiyle yarı telif yarı tercüme niteliğinde bir eserdir. Geniş bilgi için bk. Baş, "Ahmet Davudoğlu'nun Meal Dışında Kur'an Çalışmaları" *İAADUS*, s. 127.

³¹ Davudoğlu, *Dini Tamir Davasında Din Tahripçileri*, s. 30; Günay, "Ahmed Davudoğlu'nun Fıkıh Çalışmaları"; Ahatlı, "Ahmed Davudoğlu'nun Hadis Çalışmaları"; Baş, "Ahmet Davudoğlu'nun Meal Dışında Kur'an Çalışmaları"; Kadir Muhammed, "Ahmed Davudoğlu'nun İtikadî Görüşleri", *İAADUS*, s. 84, 94, 117, 143.

³² Davudoğlu, *Ölüm Daha Güzeldi*, Mihrab Yayınları, İstanbul 1970.

³³ Davudoğlu, *Kur'ân-ı Kerim ve İzahlı Meali*, "Önsöz", s. 3.

³⁴ Günay, "Ahmed Davudoğlu'nun Fıkıh Çalışmaları", *İslam Âlimi Ahmed Davudoğlu Uluslararası Sempozyumu*, İstanbul 2016, s. 84.

³⁵ Vedat S. Ahmet, "Deliormanlı İslam Âlimi Ahmet Davudoğlu'nun Hayatı ve Şahsiyeti" *İAADUS*, s. 46; Ahatlı, "Ahmed Davudoğlu'nun Hadis Çalışmaları", *İAADUS*, s. 92.

³⁶ Hasanov, *Yusuf Ziyaeddin Ezherî (Ersal)'ın Yaşadığı Dönem*, s. 47; Yılmaz, "Ahmed Davudoğlu'nun Din Eğitimi ve Öğretimine Katkıları", *İAADUS*, s. 53-55.

araştırmacının istifade ettiği bu eserleri kronolojik olarak ele almak suretiyle müellifin bu alana katkısını yakından görebiliriz.

A. Selamet Yolları

Bu eser, İbn Hacer'in (ö. 852/1449) temel ahkâm hadislerini klasik fıkıh sistematiğine göre topladığı ve tam adı *Bülûğu'l-merâm min edilleti'l-ahkâm* adlı eserin tercüme ve şerhidir. *Bülûğu'l-merâm*'da yaklaşık 1600 hadis vardır.³⁷ Davudoğlu, kendisi 53 yaşındayken 21 Temmuz 1965 tarihinde bu çalışmasını tamamlayarak dört cilt halinde yayınlamıştır.³⁸ Onun kaleme aldığı ilk eseri olan *Selâmet Yolları*'nın günümüze kadar birçok ofset baskısı yapılmıştır.³⁹

1. Eserin Muhtevâsı ve Yazılma Sebebi

Davudoğlu, bu eserin mukaddimesinde benimsediğı fikhî düşünceyi ortaya koyacak mülâhazalara yer vermekte, karşı çıktığı fikirlere ve sahiplerine işaret etmektedir. Dolayısıyla bu eser, onun fikhî düşünce yapısını da ortaya koyacak niteliktedir. Eserin mukaddimesinde San'ânî'nin (ö.1182/1769) *Sübülü's-selâm* adıyla yaptığı *Bülûğu'l-merâm* şerhine değinen Davudoğlu, bu eserde ehlişünnet âlimleri arasında sözü geçmeyen birçok kişinin görüşlerine de yer verildiğine dikkat çekmektedir. Buradan hareketle San'ânî'nin sanıldığı gibi Zeydiyye mezhebine mensup olmadığını, onun kimseyi taklit etmeyen serbest bir müçtehit görüntüsü vermeye çalıştığı sonucuna ulaşmaktadır.⁴⁰

Burada Hanefî mezhebine bağlılığı ile bilinen Davudoğlu'nun neden Şâfiî bir âlimin eserini şerh ettiği sorusu üzerinde durmak gerekir. Öyle anlaşılıyor ki öğrencilik yıllarında Ezher'de *Sübülü's-selâm*'ın okutulması dikkatini çekmiştir. Çünkü ona göre bu eser, hiçbir mezhebe bağlı kalınmadan serbestçe kaleme alınmıştır. Ezher'de okutulması bilinçli bir tercihti ve şu anlama gelmektedir:

"Dört mezhebin imamı nasıl müçtehitse onlardan sonra da müçtehit(ler) gelmiştir. İşte San'ânî bunlardan biridir. Dolayısıyla mezhep

³⁷ Koçkuzu, Ali Osman, "Bülûğu'l-Merâm", *DİA*, VI, 412-413; Oral, Rifat, *Bülûğu'l-merâm Şerhi*, Esra yayınları, Konya 2012, I-III, I, 15; Günay, Hacı Mehmet, "Ahmed Davudoğlu'nun Fıkıh Çalışmaları" s. 80; Ayrıca bkz. Kitabın önsözü.

³⁸ Davudoğlu, *Selâmet Yolları*, I, A-I.

³⁹ Bkz. *İslâm Âlimi Ahmed Davudoğlu Uluslararası Sempozyumu*, İbrahim Yıldız'ın açılış konuşması, s. 19.

⁴⁰ Davudoğlu, *Selâmet Yolları*, I, B.

imamlarının görüşleriyle amel edilebileceği gibi, onlardan başkalarının görüşleriyle de amel edilebilir. Hatta gerekirse kendimiz içtihat yaparız. Çünkü içtihat kapısı açıktır ve eskiden olduğu gibi, günümüzde de müçtehitlerimiz vardır.”⁴¹

İşte Davudoğlu'nun buna yani “dinde reform” hareketine bir tepki olarak *Bülûğ’l-merâm*’ı Türkçe tercüme ve tefsir etmeye koyulduğu görülmektedir. Böylece zararlı ve salgın bir hastalık olarak nitelendirdiği “dinde yenilik” fikrinin önüne geçmeye çalışmıştır.⁴² Çünkü kendisi çalışmasını *Sübülü’s-selâm*’da dört mezhep imamına uyan görüşlerin olduğu gibi alınması ve ehlisünnet harici görüşlerin çıkarılması suretiyle vücuda getirmiştir. Müellif daha önce yapılan ve benzer bir çalışma olan Nuru’l-Hasan’ın *Fethu’l-‘allâm*’ından da çokça istifade etmiştir. Ancak *Sübülü’s-selâm*’dan daha çok faydalandığı için hatta onun bir tercümesi olduğuna işaret etmek üzere kitabına *Selâmet Yolları* adını vermiştir.⁴³

Görüldüğü üzere bu kitap kısmen *Sübülü’s-selâm*’ın tercümesi olmakla birlikte Davudoğlu’na ait özgün bir şerh niteliğindedir. Çünkü kendisi ehlisünnetin muteber kitaplarına dayanarak eklemelerde bulunduğu gibi, yeri geldikçe başta reformcular olmak üzere birtakım iddialara cevap vermiş ve kendi kanaatini de ortaya koymuştur. Buna rağmen esere *Selâmet Yolları* adını vermesi kendisinin ilmî ahlakını ve tarafsızlığını göstermektedir.⁴⁴

2. Şerhte Kullanılan Yöntem

Şerhten anlaşıldığına göre, Ahmet Davudoğlu'nun hem Arapçaya hem de Türkçeye hâkim bir ilim adamı olduğu görülmektedir. 1965 tarihinde ilk baskısını yapmış olmasına rağmen, şerhin dili günümüzde ilahiyat çevreleri başta olmak üzere muhatap kitlelerin okuyup anlayacağı bir tarzdadır. Eserde sade bir Türkçe kullanılmış olmakla beraber, modern tabirlerin kullanılmasından özellikle kaçınılmıştır. Mesela etki yerine tesir, bitki yerine nebat vb. kelimelere yer verildiği görülmektedir. Ayrıca vacip ve tahrim gibi fikhî kavramlar, genel anlamıyla kullanılmıştır. Eserde İbn Hacer için her zaman “musannif” tabiri kullanılırken, şerh sahiplerinin ise isimlerine açıkça yer verilmiş veya “bazıları” gibi mutlak ifadeler kullanılmıştır.⁴⁵

⁴¹ Davudoğlu, *Selâmet Yolları*, I, F.

⁴² Davudoğlu, *Selâmet Yolları*, I, G.

⁴³ Davudoğlu, *Selâmet Yolları*, I, H.

⁴⁴ Günay, “Ahmed Davudoğlu'nun Fıkıh Çalışmaları”, *İAADUS*, s. 81.

⁴⁵ Davudoğlu, *Selâmet Yolları*, I, H-I.

Davudoğlu, kitabın başına İbn Hacer ile San'ânî'nin kısaca hayatına yer verdikten sonra fıkıh ve hadis usulüne dair bazı terimlere ve kısaca açıklamalarına da yer vermiştir. Böylece kitabı zengin bir muhtevaya kavuşturarak ondan istifadeyi azami derecede arttırmıştır.⁴⁶ Hadislerin şerhinde izlediği yöntemi şu şekilde özetlemek mümkündür:

Hadislerin tercüme ve şerhine geçmeden önce ilgili bölümün başlığıyla ilgili genel bilgiler verilmektedir. Mesela İbn Hacer, "Namaz bölümü (كِتَابُ الصَّلَاةِ)"ne "kitâbü'l-mevâkît" alt başlığı altında bir hadisle başlar. Davudoğlu ise bu hadise geçmeden namazın diğer ibadetler arasındaki yerine değindikten sonra, "salât" kelimesinin sözlük ve terim anlamlarına yer vermektedir. Daha sonra sırasıyla namazın şartları, rükünleri, meşruiyetinin hikmetleri ve hükmü gibi hususları ele aldığı görülmektedir.⁴⁷ Ayrıca hadislerin sahâbî râvisinin kısa biyografisi kitapta geçtiği yerde sayfa altında dipnotlarda gösterilmiştir.⁴⁸ Zaman zaman hadislerin vürûd sebebine de yer verildiği görülmektedir.⁴⁹ Buna karşılık fıkıh kitaplarından yapılan nakillerin kaynağı gösterilmemiş, fakat görüşün kime (mezhep veya müçtehit) ait olduğuna işaret edilmekle yetinilmiştir.⁵⁰

İşte bu aşamadan sonra hadisin metnine ve hemen peşinden tercümesine yer verilmektedir. Böylelikle hadisin tefsirine geçilmekte ve önce konuyla ilgili varsa ayet(ler)e ve hadis(ler)e değinilmektedir. Burada müellifin konuyla bağlantılı diğer hususlara da değindiği ve başta Hanefî imamlar olmak üzere getirdiği izahları dört mezhebin imamlarına ait görüşlerle temellendirdiği görülmektedir.⁵¹ Ayrıca çoğu yerde konuyla ilgili mezheplerin ihtilafına da yer vermek suretiyle eseri daha da zengin bir muhtevaya kavuşturmaktadır.⁵²

Davudoğlu, şerhte konuyla ilgili farklı hüküm bildiren yani tearuz halindeki rivayetleri, tearuzu giderme yollarını işletmek suretiyle hükme dayanak olan rivayeti tespite kalkışır. Ancak burada genellikle Hanefî ulemasının yolunu takip etmekte ve tercihlerini buna göre yapmaktadır. Bununla birlikte nadiren de olsa Hanefi mezhebinin görüşlerine uymayan tercihlerde de bulunmuştur. Örneğin Müzdelife'de namazların cem'

⁴⁶ Davudoğlu, *Selâmet Yolları*, I, İ-Z.

⁴⁷ Davudoğlu, *Selâmet Yolları*, I, 195-196.

⁴⁸ Davudoğlu, *Selâmet Yolları*, I, 195-201.

⁴⁹ Davudoğlu, *Selâmet Yolları*, I, 223.

⁵⁰ Davudoğlu, *Selâmet Yolları*, I, Zc.

⁵¹ Davudoğlu, *Selâmet Yolları*, I, 195-199.

⁵² Davudoğlu, *Selâmet Yolları*, I, 419.

edilmesiyle ilgili Müslim'in Câbir'den (r.a) rivayet ettiği hadise göre Hz. Peygamber (s.a.s), akşam ile yatsıyı bir ezan ve iki kametle kılmıştır. İbn Mes'ûd (r.a) rivayetinde ise akşamı ayrı ezan ve ikametle yatsıyı ayrı ezan ve ikametle kıldığı rivayet edilmiştir. Müslim'in İbn Ömer'den (r.a) rivayetinde ise akşam ile yatsı bir tek ikametle kılınmıştır. Ebû Dâvud'un rivayet ettiği bir başka hadise göre ise "hiçbiri için ezan okunmadı" denilmektedir. Görüldüğü üzere bu rivayetlerde Müzdelife'de kılınan akşam ile yatsı namazı cem' edilirken ezan okunup ve okunmayacağı hususunda tearuz söz konusudur. Müellif burada daha çok şey ispat ettiği gerekçesiyle İbn Mes'ûd rivayetini tercih etmiştir.⁵³ Hâlbuki bu konuda hanefî mezhebinin görüşü Câbir hadisine göre olup akşam ile yatsının bir ezan ve bir kametle birleştirilmesi şeklindedir.⁵⁴ Tearuz durumunda müellifin bazen de fukahânın görüşlerini sıralamakla yetinip bir tercihte bulunmadığı görülmektedir. *Nikah ancak veli ile olur ile Bekar kadın kendi nikahı konusunda velisinden daha fazla hak sahibidir* hadislerini şerh ederken bu yolu takip etmiştir.⁵⁵

Müellif hadisleri şerh ederken tercihlerinde ve açıklamalarında dört mezhebin eserleri ve muteber hadis kitapları başta olmak üzere ilk dönem kaynaklara dayanmaktadır. Dolayısıyla ilk dönem fıkıh ve hadis bilgilerinin görüşleriyle yetinerek farklı bir şey söylememeye özen göstermiştir. Bu nedenle müellifin şerhte yazıldığı dönemin güncel problemlerine bir izah getirme çabası içine girmediği görünmektedir. Farklı bir tabirle birkaç örnek dışında hadislerin şerhinde verilen bilgilerle dönemin sorunları arasında doğrudan bir irtibattan söz etmek mümkün değildir. Bu tavrın nedeniyle ilgili Ahatlı'nın değerlendirmeleri şöyledir:

"Belki de şârih, içtihat tartışmalarındaki tavrıyla, çağdaş problemlerle hadisler veya daha doğru bir ifadeyle gelenek arasına bilinçli bir mesafe koymuştur. Yani bu eserin yazılmasının en öncelikli amacı, kendisinin de mukaddimede kısmen işaret ettiği üzere geleneğin savunulması suretiyle dinde reform ve içtihat taraftarlığına karşı konulmasıdır."⁵⁶

⁵³ Davudoğlu, *Selâmet Yolları*, I, 237.

⁵⁴ Mevsîfî, Ebû'l-Fazl Mecdüddin Abdullah b. Mahmûd b. Mevdud (ö. 683/1284), *el-Ihtiyar li-ta'lîl'l-Muhtâr* (thk. Muhammed Adnan Derviş), Daru'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut 1996, I, 214.

⁵⁵ Davudoğlu, *Selâmet Yolları*, III, 253-254.

⁵⁶ Ahatlı, *Türkiye'de Hadisi Anlama Çalışmaları: Ahmed Davudoğlu ve Müslim Şerhi Örneği*, s. 81.

Bu genel tutumunun aksine hadislere istinaden cevap vermeye çalıştığı çağdaş meseleler arasında Türkçe ezan meselesi zikredilebilir. Nitekim ezan bahsinde sözü Türkçe ezan meselesine getirmiş ve konuyla ilgili değerlendirmelerde bulunmuştur.⁵⁷ Diğer bir örnek ise o dönemde gündemde olan, kaza namazı bulunanların sünnet namazları kılıp kılamayacaklarına ilişkin tartışmaya yaptığı açıklamalardır.⁵⁸

Kaleme alındığı günden itibaren araştırmacılar için kaynak eser olma özelliğine sahip olan bu eser, günümüzde de bu özelliğini yitirmiş değildir. Nitekim Davudoğlu'nun hadislerin güncel yorumlarına çok az yer vermesine ve bazen günümüze hitap etmeyen ayrıntı bilgileri uzunca zikretmesine rağmen⁵⁹ dört mezhep başta olmak üzere geleneğin ahkâm hadislerine bakış açısını ortaya koyması bakımından önemli ölçüde istifade edilebilir bir niteliğe sahiptir.

Diğer taraftan, çağdaş telakkilerin de etkisiyle yenilikçi akımın yeniden içtihat çağrısıyla klasik eserler yerine modern çalışmaların kaleme alındığı bir dönemde, klasik bir eserin yine klasik tarzda şerh edilmesi dikkat çekici olduğu kadar önemli bir görevi ifa etmiştir. Aslında kitabı modern dönemde klasik bir eserin klasik şerhi şeklinde nitelemek yanlış olmaz. Bunun yanı sıra eser ders kitabı olma özelliğine de sahiptir.

Bu çalışmayı önemli ve değerli kılan bir diğer husus, ahkâm hadisleri alanında Türkçe literatürde yapılan ilk çalışma olmasıdır. Çünkü bundan önce bu alanda günümüz Türkçesiyle yapılan bir çalışmanın olduğunu bilmiyoruz. Ayrıca İbn Hacer gibi dirayetli bir hadis âliminin değerli bir eserini, Türk milletinin zor günlerden geçtiği bir dönemde gündeme getirmesi bakımından da bu şerh son derece kıymetlidir.

Netice itibarıyla eserin savunduğu fikirler ve gösterdiği eğilimler doğrultusunda bugünün fikrî tartışmaları bağlamında muhafazakâr gelenekçi eksende kaleme alındığı görülmektedir. Başta Hanefi mezhebi olmak üzere dört mezhebin yaklaşımları esas alınarak, muhalif görüşlere bidat nitelemesiyle şiddetle karşı çıkmıştır.⁶⁰

Özetle Davudoğlu'nun bu eseri modern İslam düşüncesine ve onun önemli temsilcilerinin başta içtihat konusundaki yaklaşımlarına karşı çıkma amacıyla kaleme alınmış olmakla birlikte, birden çok kitabın tek bir kitaba

⁵⁷ Davudoğlu, *Selâmet Yolları*, I, 232.

⁵⁸ Davudoğlu, *Selâmet Yolları*, II, 5-6;

⁵⁹ Davudoğlu, *Selâmet Yolları*, I, 223-230 (Bkz. Ezan ve kamette terciie bahsi)

⁶⁰ Davudoğlu, *Selâmet Yolları*, I, 234.

sığdırılması şeklinde ilmî bir kimliğe sahiptir. şöyle ki kitabı okuyanlar aynı zamanda bir hadis kitabı, sahabe râvilere dair bir biyografi kitabı, klasik sistematığe göre karşılaştırmalı olarak dört mezhebin fıkhını ve muhtasar şekilde fıkıh ve hadis usulünü okumuş olacaktadırlar. Bundan başka fıkıh ve hadis usulüne dair bazı kuralların uygulamasını da göreceklerdir.

3. Çalışmanın Kaynakları

Davutoğlu'nun *Selâmet Yolları* adıyla kaleme aldığı bu değerli çalışmada birçok kaynak eserden istifade edilmiştir. Bu eserlerin başlıcaları şunlardır: İbnü'l-Hümâm, *Fethü'l-Kadîr*; Molla Hüsrev, *Dürer ve Mir'âtü'l-usûl*; Cezîrî, *el-Fıkh ale'l-mezâhibi'l-erbaâ*; İbn Âbidîn, *Reddü'l-muhtâr*; şemseddîn Sami, *Kâmüsü'l-a'lâm* ve *Mecelle*.⁶¹

B. Mülteka'l-ebhur Tercümesi (Mevkûfât)

Davudoğlu'nun *Mültekâ Tercümesi* isimli çalışmasına geçmeden önce *Mültekâ* metnini kısaca tanıtmak yararlı olacaktır.

1. Mültekâ Metni

Mülteka'l-ebhur, Hanefî literatürde önemli bir kaynak eserdir. Eserin yazarı İbrahim b. Muhammed el-Halebî'dir (ö. 956/1549). Halebî, Hanefî mezhebinin temel kaynaklarından olan *el-Muhtâr*, *Kenzü'd-dekâik* ve *el-Vikâye* ile birlikte Kudûrî'nin *el-Muhtasar*'ını esas alarak *Mültekâ* metnini vücuda getirmiştir. Ayrıca müellif, *Mecma'ü'l-bahreyn* ve *Hidâye*'den de bazı meseleleri kitaba almıştır.⁶²

Bu kıymetli eser birkaç önemsiz istisna dışında "*mütûn-i erbaâ*"nın içerdiği meseleleri tamamıyla kapsamaktadır. Zira *Mültekâ*, esas alınan eserler arasındaki kapsam ve muhteva farklılıklarının ve uygulamaya esas olacak mezhep hükümlerinin belirlenmesinde ortaya çıkan çeşitli problemleri bertaraf etmek ve Osmanlı coğrafyasında kapsam ve muhteva bakımından uygulamaya esas kabul edilecek hükümlerin sınırlarının nihaî şekilde tespitine yönelik giderek artan ihtiyaç neticesinde kaleme alınmıştır. Deyim yerindeyse Osmanlı'da hukuk birliğini sağlamak üzere kaleme alınmıştır.⁶³

2. Mültekâ Tercümesi

⁶¹ Davudoğlu, *Selâmet Yolları*, I, P.

⁶² Davudoğlu, *Mültekâ Tercümesi*, s. 14; Has, "Mülteka'l-ebhur", *DİA*, XXXI, 549; Ayrıca bkz. Tercümenin önsözleri.

⁶³ Has, "Mülteka'l-ebhur", *DİA*, XXXI, 549-550.

Günümüze kadar *Mültekâ* üzerine birçok çalışma yapılmıştır. Bunların büyük bir kısmı Arapça kaleme alınmış şerh ve haşiye çalışmaları olmakla beraber, Türkçe şerh ve tercümeleri de ayrı bir telif geleneği oluşturacak niteliktedir. *Mülteka'l-ebhur*'un en meşhur tercümesi, birtakım eklemelerle birlikte Osmanlı ulemasından Midillili Mehmed Efendi tarafından yapılan *Mevkûfât* isimli çeviridir. Aslında bu çalışma geniş bir Türkçe şerh çalışması olarak da nitelendirilebilir.⁶⁴

Hanefî mezhebinin temel kaynakları niteliğinde olan birçok eserden istifade edilerek hazırlanan bu eserin birçok baskısı yapılmıştır.⁶⁵ İşte Ahmet Davudoğlu iki talebesinin⁶⁶ de yardımıyla bu değerli tercümeyle bu değerli tercümeyle sadeleştirerek günümüz Türkçesine çevirmiştir.

Bu değerli çalışmayı orijinal metinle (*Mültekâ*) karşılaştırdığımızda mütercimnin birtakım katkılarda bulunduğunu tespit ettik. Bunlardan en önemlisi orijinal metinde “bâb” diye geçen her bir bölümün başında konuyla ilgili temel bilgilere yer verilmesidir. Bu bilgiler ele alınacak konunun hukuki dayanakları, ıstılahları, kısımları gibi mevzuya zemin teşkil edecek mahiyettedir.⁶⁷ *Mültekâ* metninin ibareleri tercüme edilirken de araya açıklayıcı ifadeler eklendiği görülmektedir. Çoğu zaman örneklendirme ve gerekçelendirme nitelikli bu eklemelerin eserde yeterince yer tuttuğunu söyleyebiliriz. Kitabın incelediğimiz baskısında orijinal metne ait ifadeler koyu punto ile gösterilerek normal yazılan söz konusu izahların metnin aslına ait olmadığına işaret edilmiştir.⁶⁸

Burada mütercimnin söz konusu tasarruflarına örnek olarak “alışverişte muhayyerlikler” bahsine bakabiliriz. Söz konusu yerde asıl metinde geçmediği halde muhayyerliğin Hibbân hadisiyle sabit olduğuna değinilmiştir. Yine aynı yerde sıhhat bakımından muhayyerlikler sıralanmış ve her birine

⁶⁴ Günay, “Ahmed Davudoğlu'nun Fıkıh Çalışmaları”, *İAADUS*, s. 83.

⁶⁵ Eser tercüme edilirken yazarın yararlandığı eserler: *Hidâye, Ekmel, İbnü'l-Hümâm, Ğayetü'l-bey'an, Nihâye, Mi'râcü'd-Dirâye, Kifâye, Zeylaî, el-Bahru'r-râik, Aynî, Şerhu Mecmai'l-bahreyn, Mecmai'l-enhur, Sadru's-şerîa, İslah-ı izâh, Durer, Ğurer, Şumunnî, Hizânetü'l-fetâvâ, Câmiu'l-fetâvâ, Gunyetü'l-fetâvâ, Tatarhâniyye, Manzûme, Şerhu muhtasari't-Tahâvî, Hâvî, İhtiyâr*. Bkz. Mehmed Efendi Önsözü.

⁶⁶ Davudoğlu, *Mültekâ tercümesi*, bkz. Davudoğlu'nun önsözü.

⁶⁷ Davudoğlu, *Mültekâ tercümesi*, II, 5-12. Krş. *Mülteka'l-ebhur*, “Kitâbü'l-büyü”. (Örneklendirme bakımından alışveriş bahsini inceledik, fakat diğer bahisler için de aynı durum söz konusudur).

⁶⁸ Davudoğlu, *Mültekâ tercümesi*, II, 18-19.

dair somut örnekler sunulduğunu görmekteyiz. Hâlbuki bunların hiçbirisi *Mültekâ* metninde yer almamaktadır.⁶⁹

Buradan hareketle Midillili Mehmet Efendi'nin çalışmasının tercüme değil, şerh çalışması olduğu tespit edilebilir. Dolayısıyla Davudoğlu'nun ortaya koyduğu çalışmayı *Mültekâ* metninin Osmanlıca olan bir şerhinin sadeleştirilmesi olarak nitelemek yanlış olmasa gerek.

Davudoğlu, önsözde eseri sadeleştirip anlaşılır hale getirmesinin yanı sıra bazı tasarruflarda bulunduğunu belirtmektedir. Bu kapsamda Arapça bir kelimenin sarf ilmi açısından detaylı bir şekilde tahlili, gereksiz bazı kaideler ve fıkıh ile ilgisi olmayan hususlar kitaptan çıkarılmıştır. Kendisi bunları, okuyucuyu bıktıracağı ve fayda yerine zarar vereceğinden, kitaba almadığını ifade eder.⁷⁰

Eserin matbu nüshaları içerisinde en erken basım yılının 1980 olduğundan hareketle, Davudoğlu'nun bu çalışmayı hayatının sonlarına doğru yaptığı ortaya çıkmaktadır. Ayrıca tercümede son derece açık ve akıcı bir üslup kullanılmıştır. Bunun yanı sıra tercümede orijinal metinde olmayan başlıklar tespit edilmiş, tasnifler yapılmış ve bazı hususlar maddeler halinde ortaya konmuştur. Böylece yukarıda zikri geçen altı temel kaynağa dayanılarak hazırlanan zengin bir metin sistematik bir esere büründürülmüştür. Bu suretle eser daha da faydalı ve anlamlı hale gelmiştir.⁷¹

Netice itibariyle Davudoğlu, yaşadığı dönemin şartları içerisinde son derece kıymetli bir fıkıh eserini tercüme ederek, alana büyük katkıda bulunmuştur. Bu eserin de diğer çalışmalarında olduğu gibi, benimsediği fikhî düşüncenin bir ürünü olarak ortaya çıktığını söyleyebiliriz. Şöyle ki dinde tecdîd ve buna bağlı olarak mutlak içtihat fikrinin yaygın olduğu bir dönemde fıkıh alanında yapılan çalışmaların muhtevası da buna uygunluk göstermekteydi. Ancak kendisi daha önce geçtiği üzere dinde reform fikrine ve temsilcilerine şiddetle karşı çıktığı ve geleneği savunduğu için çalışmalarını da bu doğrultuda yapmıştır. Farklı bir tabirle, belli bir fıkıh doktrinine bağlı kalınmadan, mukayeseli çalışmaların ortaya konmasına karşılık kendisi başta Hanefî mezhebi olmak üzere klasik fıkıh literatürünün Türkçe'ye tercüme edilmesini tercih etmiştir. İşte bundan sebep, bu eşsiz çalışmayı vücuda getirerek ilim dünyasına armağan etmiştir. Bu eser, özellikle Arapça bilmeyenler için hâlâ kaynak eser olma özelliğini yitirmiş değildir.

⁶⁹ Davudoğlu, *Mültekâ tercümesi*, II, 20-21. Krş. *Mülteka'l-ebhur*, "Bâbu'l-hıyârât".

⁷⁰ Davudoğlu, *Mültekâ tercümesi*, bkz. Davudoğlu'nun önsözü.

⁷¹ Davudoğlu, *Mültekâ tercümesi*, II, 73-75.

C. Reddü'l-muhtar 'ale'd-Dürri'l-muhtâr Tercümesi

Bu eser, klasik dönemin son temsilcilerinden olan Hanefî fakîh İbn Âbidîn'in (ö. 1252/1836) meşhur haşiyesinin tercümesidir. Bu haşiyeye, Haskefî'nin (ö. 1088/1677) Timurtâşî'ye (ö. 1004/1596) ait *Tenvîrü'l-ebşâr* isimli eserin *ed-Dürri'l-muhtâr şerhi Tenvîri'l-ebşâr* adıyla kaleme aldığı şerh üzerine yapılmıştır. Klasik Hanefî literatürünün son halkası niteliğinde olan bu haşiyeye fûrû-ı fıkıh alanında önemli bir kaynak eserdir.⁷² Davudoğlu, ömrü yetmediği için haşiyenin ilk on cildini tercüme etmiş, geriye kalan kısmı çağdaş İslam hukukçularından Mehmet Savaş ve Mazhar Taşkesenlioğlu tarafından tamamlanmıştır.⁷³

1. Çalışmayı Doğuran Sebepler

Tercümenin mukaddimesinde belirtildiği üzere Davudoğlu, Hanefî mezhebinin mufassal fıkıh kitaplarından muteber bir eseri tercüme etmeyi düşünüyor, çevresi onu bu yönde teşvik ediyordu. *Bedâi'ü's-sanâi'* ve *Fethu'l-Kadîr* gibi eserler üzerinde düşünürken, İbn Âbidîn'in haşiyesini tercüme etmeye karar vermiştir. Bunun sebebi, eserin geç dönemlerde yazılması hasebiyle kendisinden önceki mufassal eserlerin bir özeti niteliğinde olmasıdır. Zira tarihi süreç içerisinde Hanefî fıkıh bilginleri tarafından ele alınmış hiçbir mesele yoktur ki, bu haşiyede geçmesin. Ayrıca İbn Âbidîn fukahânın kendisine kadar olan bütün görüşlerine yer vermekle kalmayıp mutlaka birini temellendirerek tercihe şayan olduğunu belirtmiştir. Davudoğlu, haşiyenin güvenilirliğini teyit için Osmanlı'nın son devrinde âlimlerin fetva vermek için başka kitaplara başvurma ihtiyacı duymadığına dikkat çeker.⁷⁴

Davudoğlu, bu eserin önemini vurgulayarak, her evde mutlaka bulundurulmasının ve herkes tarafından okunmasının gerekli olduğunu kaydeder. Eserle ilgili yaptığı bu değerlendirmeleri de tercümeyle doğuran sebepler arasında sayabiliriz. Çünkü eserin her eve girmesi ve okunması için her şeyden önce Türkçe diline kazandırılması gerekmektedir. Zira Türkiye'de haşiyenin orijinal dili olan Arapçayı bilenlerin sayısı oldukça azdır.

⁷² Davudoğlu, *İbn-i Âbidîn Tercüme ve Şerhi*, Şamil Yayınevi, İstanbul 1982, I, 7; Köse, *İslam Hukukuna Giriş*, Hikmetevi Yayınları, İstanbul 2014, s. 237.

⁷³ Bkz. *İslâm Âlimi Ahmed Davudoğlu Uluslararası Sempozyumu*, İbrahim Yıldız'ın açılış konuşması, s. 19.

⁷⁴ Davudoğlu, *İbn-i Âbidîn Tercüme ve Şerhi*, I, 7.

2. Tercümede Kullanılan Yöntem

Davudoğlu, önsözden hemen sonra kitabın muhtevasına uygun olarak sırasıyla Timurtâşî, Haskefi ve İbn Âbidîn'in özgeçmişlerine yer verdikten sonra metnin tercüme ve şerhine geçer.⁷⁵

Kendisinin de ifade ettiği üzere tercümede metin ve şerh birbirinden ayrılmayarak, ikisine birden "metin" adıyla işaret edilmiştir. İbn Âbidîn'in haşiyesine ise "izah" denmiş ve metinden ayrı olarak metnin altında gösterilmiştir. Haşiyeye müellifinin naklettiği muhtelif görüşler tırnak içerisine alınmıştır. Mütercime ait nakil ve açıklamalara ise parantez içerisine alınarak işaret edilmiştir.⁷⁶

Diğer taraftan, tercümenin hacmi büyümesin diye gereksiz tekrarlara yer verilmediği görülmektedir. Tercümeden atılan diğer bir husus Arapça kelimelerin sarf ilmi bakımından tahlil edilmesi vb. konulardır. Ayrıca manası herkesçe bilinmeyen ve bu yüzden bazı meselelerin anlaşılmasına neden olan bazı kelimeler lügatçe halinde her bir cildin sonuna eklenmiştir.⁷⁷

Son olarak diğer eserlerinde olduğu gibi kaleme alındığı tarih açısından bu çalışmada da son derece sade ve anlaşılır bir dil kullandığını belirtmek gerekir. Bununla birlikte çağdaş terimleri kullanmaktan kaçınmış, kavramları olduğu gibi aktarmıştır.

Böylece Ahmed Davudoğlu'nun fıkıh alanındaki çalışmalarını kaleme aldığı eserler özelinde görmüş olduk. Burada imam-hatip lisesi ile yüksek İslam enstitüsünde fıkıh ve usulüne dair okuttuğu derslerin de fıkıh alanında birer çalışma niteliğinde olduğunu belirtmeliyiz. Nitekim öğrencilerinin belirttiğine göre kendisi klasik fıkıh edebiyatından önemli eserleri uzun yıllar okutmuştur.⁷⁸

Değerlendirme ve Sonuç

Hayatı, çalışmaları ve eserleriyle İslâmî ilimlere büyük hizmetleri olan Davudoğlu, fıkıh ilmine ayrı bir önem atfeder. Ona göre fıkıh, ilim adamının en önemli kimliğidir. Yaşadığı dönemde ehil ilim adamlarının yetişmemesinin sebebi olarak okullarda fıkıh ve fıkıh usulünün yeterince okutulmamasını göstermesi bunun kanıtıdır.⁷⁹ Bu yüzden olsa gerek diğer alanlarda da

⁷⁵ Davudoğlu, *İbn-i Âbidîn Tercüme ve Şerhi*, I, 9-11.

⁷⁶ Davudoğlu, *İbn-i Âbidîn Tercüme ve Şerhi*, I, 7.

⁷⁷ Davudoğlu, *İbn-i Âbidîn Tercüme ve Şerhi*, I, 8.

⁷⁸ Türkmen, "Nüvvab'da Arapça Eğitimi ve Ahmed Davudoğlu'nun Arapça Hocalığı", *İAADUS*, s. 68-70.

⁷⁹ Davudoğlu, *Dini Tamir Davasında Din Tahripçileri*, s. 8-9.

çalışmaları olduğu halde ilmî hayatına yön veren disiplin fıkıh ve fıkıh usûlü olmuştur.

Fıkıh ve usûlüne verdiği bu önemin doğal sonucu olarak Mustafa Sabri Efendi'nin ve Kevserî'nin takipçisi olmuştur. Nitekim ikisinin fikirlerini savunarak muhalif görüşlere karşı bir duruş sergilemiştir. Çünkü yenilikçi yaklaşım, başta geleneğe karşı olduğu için, geleneğin mimarı olan mezheplere ve buna bağlı olarak da klasik fıkıh düşüncesine itibar etmez.

Kaleme aldığı çalışmaların genelde klasik eserler üzerine olması da sahip olduğu fikhî düşüncenin ürünüdür. Dinde ıslah düşüncesinin gündemde olduğu bir dönemde bu fikirde olanlar daha çok mukayeseli tarzda yazılan ve yeniden içtihat düşüncesine uygun tarzda modern çalışmaların okutulmasını istiyorlardı. Buna karşılık Davudoğlu'nun geleneğin düşüncesini ortaya koyan eserlerin okunmasını sağlamak için, çalışmalarına klasik eserlerin tercüme ve şerh edilmesi şeklinde yön verdiği gözlenmektedir.

Diğer taraftan, dinde reform düşüncesine ve temsilcilerine karşı tutumunun ağır ve mübalağalı olduğu yönünde eleştiriler söz konusudur. Ancak bu konudaki tavrının yaşadığı zaman dilimindeki siyasi, sosyal ve dini şartlarla birlikte değerlendirildiğinde bu düşünceye sahip olmasının en azından anlaşılabilir olduğu ortaya çıkar. Nitekim kendisinin doğduğu yıllarda Türkiye, Mısır ve Hint alt kıtası başta olmak üzere dinde ıslahat tartışmaları İslam dünyasının en aktüel konularından birisiydi. Bulgaristan ve Mısır'dan sonra Türkiye'de karşılaştığı yenilik fikrine karşı bu sert tutumunda bu vb. düşüncelerin Bulgaristan müslümanlarının millî varlığına ve dini kimliğine yönelik bir saldırı olarak algılanmasının etkisini de göz önünde bulundurmak gerekir.⁸⁰

Ezcümle onun bu fikirlere sahip olması ve içtihat söylemini ön planda tutan yenilikçi akıma karşı çıkmasının haklı veya haksız gerekçeleri olabilir. Fikirlerinin aşırı tutuculuk, hamaset ve peşin hüküm vermekten ibaret olduğu iddia edilebilir. Ancak her şeye rağmen benimsediği bu düşüncelerin dini muhafaza etme gibi iyi niyetli bir tavrın ürünü olduğu kuşkusuzdur.

Netice itibariyle bulunduğu olumsuz şartlara rağmen, ilmî faaliyetlerine ara vermeden devam ederek başta fıkıh olmak üzere birçok alanda farklı ilmî çalışmalar ortaya koyan Davudoğlu, günümüzde gerek Türkiye gerekse de Bulgaristan'ın ulaştığı ilmi seviyeye takdire şayan katkılarda bulunmuştur. Ayrıca kendisi durum ve şartlar ne olursa olsun dini

⁸⁰ Günay, "Ahmed Davudoğlu'nun Fıkıh Çalışmaları" *İAADUS*, s. 89-90.

kimliği ve ilmî kişiliğinden hiçbir şekilde taviz vermeden fikirlerini açıkça ifade eden, duruş sahibi ve ilkeli örnek bir ilim adamıdır.

KAYNAKÇA

Ahatlı, Erdinç, “Türkiye’de Hadisi Anlama Çalışmaları: Ahmed Davudoğlu ve Müslim Şerhi Örneği”, *Hadis Tetkikleri Dergisi*, c. 3, sy. 1, İstanbul 2005, s. 73-89.

Ahatlı, “Ahmed Davudoğlu’nun Hadis Çalışmaları”, *İslam Âlimi Ahmed Davudoğlu Uluslararası Sempozyumu*, Ümraniye Belediyesi Kültür Yayınları, İstanbul 2016.

Baş, Erdoğan, “Ahmet Davudoğlu’nun Meal Dışında Kur’an Çalışmaları”, *İslam Âlimi Ahmet Davudoğlu Uluslararası Sempozyumu*, Ümraniye Belediyesi Kültür Yayınları, İstanbul 2016.

Davudoğlu, Ahmed (ö. 1983), *Ölüm Daha Güzeldi*, Mihrab Yayınları, İstanbul 1970.

Davudoğlu, *İbn-i Âbidîn Tercüme ve Şerhi*, Şamil Yayınevi, İstanbul 1982.

Davudoğlu, *Mültekâ tercümesi*, Sağlam Kitabevi, İstanbul 1980.

Davudoğlu, *Selâmet Yolları*, Sönmez Neşriyat, İstanbul 1965.

Davudoğlu, *Dini Tamir Davasında Din Tahripçileri*, s. 60-61.

Engin, Nihat, “Davudoğlu, Ahmet”, *DİA*, IX, TDV İsam Yayınları, İstanbul 1994, s. 52-53.

Günay, Hacı Mehmet, “Ahmed Davudoğlu’nun Fıkıh Çalışmaları” *İslam Âlimi Ahmed Davudoğlu Uluslararası Sempozyumu*, Ümraniye Belediyesi Kültür Yayınları, İstanbul 2016.

Has, Şükrü Selim, “Mülteka’l-ebhur”, *DİA*, XXXI, TDV İsam Yayınları, İstanbul 2006, s. 549-552.

Hasanov, Ahmet, *Yusuf Ziyaeddin Ezherî (Ersal)’ın Yaşadığı Dönem*, Basılmamış yüksek lisans tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2007.

Kadir Muhammed, “Ahmed Davudoğlu’nun İtikadî Görüşleri”, *İslam Âlimi Ahmed Davudoğlu Uluslararası Sempozyumu*, Ümraniye Belediyesi Kültür Yayınları, İstanbul 2016.

Karaman, “Bazı Meseleler Üzerine Bir Tartışma (A. Dâvudoğlu Hoca’nın yazısına cevaptır.)”,

<http://www.hayrettinkaraman.net/kitap/meseleler/0715.htm>. (erişim tarihi: 18.09.2018).

Karaman, Hayreddin, *Bir Varmış Bir Yokmuş*, İz Yayıncılık, İstanbul 2008.

Keskioğlu, Osman (ö. 1989), *Bulgaristan'da Türkler*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 1985.

Koçkuzu, Ali Osman, "Bülûgu'l-Merâm", *DİA*, VI, TDV İsam Yayınları, İstanbul 1992, s. 412-413.

Köse, Saffet, *İslam Hukukuna Giriş*, Hikmetevi Yayınları, İstanbul 2017.

Mervezî, *Müsned-i Ebûbekri's-siddîk (Hadis-i Şerifler)*, trc. Ahmed Davudoğlu, Hicret Yayınları, İstanbul 1981.

Mevsilî, Ebü'l-Fazl Mevdüddin Abdullah b. Mahmûd b. Mevdud (ö. 683/1284), *el-İhtiyar li-ta'lili'l-Muhtar* (thk. Muhammed Adnan Derviş), I-IV, Daru'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut 1996.

Oral, Rifat, *Bülûğü'l-meram Şerhi*, Esra yayınları, Konya 2012.

Topaloğlu, Aydın, "Nüvvab Okulu'nun ve Mensuplarından Ahmet Hasan Davud'un Bulgaristan'daki İslam Kültürüne Katkıları", *Balkanlarda İslam Medeniyeti Milletlerarası Sempozyumu Tebliğleri (Sofya, Nisan 21-23, 2000)*, İstanbul 2002, s. 311-318.

Türkmen, Dursun Ali, "Nüvvab'da Arapça Eğitimi ve Ahmet Davudoğlu'nun Arapça Hocalığı", *İslam Âlimi Ahmet Davudoğlu Uluslararası Sempozyumu*, Ümraniye Belediyesi Kültür Yayınları, İstanbul 2016.

Vedat S. Ahmet, "Deliormanlı İslam Âlimi Ahmet Davudoğlu'nun Hayatı ve Şahsiyeti", *İslam Âlimi Ahmet Davudoğlu Uluslararası Sempozyumu*, Ümraniye Belediyesi Kültür Yayınları, İstanbul 2016.

Yalimov, İbrahim, "Ahmet Davudoğlu ve İslahatçılık", *İslam Âlimi Ahmet Davudoğlu Uluslararası Sempozyumu*, Ümraniye Belediyesi Kültür Yayınları, İstanbul 2016.

Yılmaz, Nazif, "Ahmet Davudoğlu'nun Din Eğitimi ve Öğretimine Katkıları", *İslam Âlimi Ahmet Davudoğlu Uluslararası Sempozyumu*, Ümraniye Belediyesi Kültür Yayınları, İstanbul 2016.

